

„БАЖАЮ ЩЕ РАЗ ПОСЛУЖИТИ МОЇЙ БАТЬКІВЩИНІ...”

(Генерал Андрій Шкуро і Організація українських націоналістів)

Серед історичних матеріалів, що зберігаються в архіві Організації українських націоналістів у Києві, виявлено два цікаві документи, датовані серпнем 1941 р. Перший з них – офіційний лист-звернення командира кубанської козачої дивізії генерал-хорунжого Андрія Шкуро до голови Проводу українських націоналістів Андрія Мельника, де стверджується готовість козаків „станути під прапори організованого українського націоналізму” і йти визволяти Україну. Другий документ – „Важніші дані про моє життя й працю” – це власне автобіографія генерала.

У час, про який ідеться, на Балканах, у Югославії¹ і зокрема в Хорватії, жила значна кількість українців (русинів). Перші українці з'явилися тут наприкінці XVIII століття, а в XX столітті внаслідок кількох хвиль еміграції в Королівстві сербів, хорватів і словенців їх було близько 40 тисяч. Перед Другою світовою війною прибулі сюди члени Організації українських націоналістів активізували громадсько-культурне життя в середовищі місцевих українців.

Після закінчення громадянської війни в Росії і остаточної перемоги більшовиків тут осіла велика російська антибільшовицька еміграція. Більшість її становили солдати й офіцери білого російського війська, які прибули сюди головно через Крим, Туреччину та Болгарію. Стосунки між українською і російською еміграцією в Югославії, як і в інших країнах, були складними. На них проєціювалася недавня боротьба українців за самостійну українську державу, а росіян – за збереження „єдиної і неделімої” Росії. При цьому слід зазначити, що в складі вояків білої російської армії значний відсоток становили українці з усіх просторів колишньої Російської імперії, зокрема з Кубані. До них належав і А.Шкуро.

Публікована тут його автобіографія – характерний документ часу. У ньому, крім іншого, відбилися тодішні настрої еміграції, трактувалися завдання біжучого моменту, що ґрунтувалися на переконанні у швидкому розгромі німецьким військом Радянського Союзу.

Андрій Шкуро,
генерал-поручник Куб[анського] коз[ацького] війська
Адр[еса]: Панчеко, вул.Г.Герінга, 40.

Важніші дані про моє життя й працю:

Родився я 7 лютого 1887 р. у Катеринодарі на Кубані. Мій рід походить із Запорізької Січі (вільних козаків України з XIII століття).

В початку XVII століття були мої предки отаманами запорізьких козаків і за їхнім іменем названо один курінь „Шкуринський”, а на Кубані одну станицю „Шкуринська”.

Мій пращур переселився з наказу цариці Катерини з другими запорізькими козаками в р. 1796 на Кубань, де запоріжці заселили теперішні свої чорноморські станиці.

Я скінчив кадетський корпус у Москві.

В часі ферій² 1904 р. відійшов я зо своїм полком як охотник на російсько-японську війну, де мене відзначено воєнним хрестом св.Юрія.

В р.1908 брав я зо своїм полком участь в поході на Персію в цілі здушення повстання племені махсевен в районі Тавриза.

У світову війну я увійшов як командант сотні (ескадрону).

У вересні 1914 р. нагороджено мене золотою шаблею св.Юрія³ за кінний герць моєї сотні на стежі проти 8 гусарського гонведського⁴ полку в поході за Красноставом при виході на р. Сян в Галичині.

В р.1915 на мій власний внесок іменовано мене царським указом за команданта кінного відділу з окремим завданням, з котрим-то відділом зробив я рейд в запіллі малярської армії й у авангарді терської козачої дивізії вийшов в малярську рівнину через Карпати аж до Мармарош-Сигіту.

В р.1916 мене авансовано до ступня підполковника, а в лютні 1917 р. іменовано мене командантом другого лінійського кубанського полку.

В Першій світовій війні був я три рази ранений та відзначений усіма орденами до ордена св. Володимира III степеня включно⁵.

Революцію я не признав і присягу Тимчасовому урядові не зложив, але в квітні 1917 р. з власної ініціативи приступив я зо своїм кінним відділом до генерала Баратова, команданта експедиційного корпусу в Персії, де я як командант кінної бригади перейшов від Ензелі через Гамадан, Сенну Керманшах – на шляхові в Багдад.

У серпні 1917 р. в боротьбі в Гаранському просмиківі⁶ біля міста Сенне в персійському Курдистані відзначено мене старшинським хрестом, але це відзначення революційним комітетом я відмовився прийняти.

Початком 1918 р. пробився я зо своєю бригадою через большевицькі відділи в Дагестані на Кубань, де я розв'язав свою бригаду, а з малою часткою старшин і козаків ховався в горах і лісах Північного Кавказу.

Коли почався корніловський добровольчий похід проти большевиків весною 1918 року в районі Ваталь-Пашинського уділу й околиці П'ятигорська, я підняв повстання кубанських й терських козаків. Зачав я це повстання з 2 старшинами і 7 козаками, а після двох тижнів я вже мав 20 тисяч козаків.

В літі 1918 року зайняв я після боїв з червоними город Ставропіль і з'єднався з Добровольчою армією ген[ерала] Денікіна, що в ній я авансував на генерал-майора й де мене іменовано командиром кубанської козачої дивізії.

У грудні 1918 р. дістав я приказ пробитись з двома сотнями крізь большевицький фронт біля станиці Новикоміської й двигнути повстання тамошніх козаків. Це завдання я виконав і після двох тижнів сформував кінну козачу дивізію і пішу пластунську⁷ бригаду, з якими вичистив від большевиків Північний Кавказ до города Грізний.

В лютні 1919 р. вислано мене з моєю дивізією у Донецький басейн в часі відвороту Добровольчої армії, де я з власної ініціативи пробив фронт большевиків із моєю кінною групою, зложеною з двох козачих дивізій, пішов у запілля червоних, на протязі 10 днів вичистив цілий Донецький басейн і увійшов на територію України. За цей продор⁸ авансував я до ступня генерала-поручника й [мене] іменовано командантом III кінного корпусу, що з ним я побив большевицькі відділи в Україні і зайняв Катеринослав,

Кременчук, Єлисаветгород і Полтаву після чого я розбив банду Махна біля Гуляйпільля. Відтак мене перекинули в район Харкова, що його вже евакуйовано під напором большевиків. Зібравши корпус в районі Білгорода, вдарив я на тилах большевицьких армій, що наступали на Харків у складі коло 60000, розбив це військо й захопив у полон майже цілі 8 і 13 сов[єтські] армії (в цьому мені допомогли московські офіцери, що були в штабі цих же армій). Після цього я відпустив домів усіх полонених червоноармійців, а жидів і комуністів дав повісити.

Зараз після цього вислала мене верховна команда на поміч донській групі ген[ерала] Мамонтова, що пробилась аж до Тули, але там була окружена.

В цілі переведення цього завдання пробив я червоний фронт коло Воронежа, розбив червоні групи, що окружили ген[ерала] Мамонтова і з'єднався з ними.

У вересні 1919 р[оку] з 6 тисячами козаків зайняв я після боїв Вороніж, де я прийняв приказ верховної команди прямувати на Москву.

Біля Козлова (на південь від Рязані) наткнувся я на новосформовану советську кінну армію Буденного в силі 24 тисячі шабель, що її вислано проти мого відділу. В тяжкій боротьбі, відбиваючи його навалу, я відступав до Дону. У цих боях мене ранено й тому мене евакуйовано. Після відвороту добровольчого війська в напрямі Ростова іменовано мене командантом кубанської козачої армії, що з її частинами перейшов я у Крим, де їх підпорядкував ген[ералові] Врангелеві.

В маю 1920 р. виїхав я у Царгород, а там у Париж.

За весь час еміграції я брав активну участь в праці проти комунізму й проти советів.

В р.1923 був я в Німеччині в Мюнхені, де вкупі з князем Аваловим був я на одних сходинах малої групи націонал-соціалістів під особистим предсідництвом Адольфа Гітлера. Враження, що на мене зробив цей чоловік волі, було незвичайно глибоке й вже тоді я повірив, що на ньому лежить божеська місія спасти людство від жидівського комунізму.

Після повороту до Франції я виразно виявляв мої симпатії до Гітлера й його руху й тому в році 1931 окремим декретом французької влади мене прогнали як гітлерівця й німецького агента в Югославію.

Від р.1931 я живу в Югославії, де працював з групою моїх козаків на земельних роботах при будові залізниць, каналів, мостів і шляхів.

Цілий цей час я беріг у моїх козаків сильну віру в неминучу пропасть большевизму й почесний поворот в Батьківщину.

До ніяких політичних і суспільних організацій я ніколи не належав.

Подібно як за горожанської війни, коли я мав біля себе мої „вовчі сотні”, – страх і трепет комуністів, так само й тепер остав я осамленим і самостійним вовком і дотепер.

На цілій території Лівобережної України, на Дону, Кубані, Тереку й Північному Кавказі добре знають і пам'ятають моє ім'я, ім'я генерала й його „вовчих сотень” як непримиримого борця проти жидо-комуністичної влади. Моє ім'я нарочно грізне між жидами й комуністами, для котрих я ніколи не мав змилювання.

На протязі 21 літ еміграції большевики [на] нікого стільки не нападали в пресі й радіо, скільки накидались на мене; та це було мені найбільшою нагородою.

І тепер, у вирішний час закінчення цієї боротьби я все ще повний снаги й енергії та бажаю ще раз послужити моїй Батьківщині й вкупі з побідницькими німецькими групами брати активну участь в остаточному знищенні жидо-комуністичної зарази у світі.

Андрій Шкуро с[воя] р[ука]⁹.

Печатка:

Представник Українців
у Незалежній Державі
Хорватів, Загреб

20. VIII. 1941 р.

Як бачимо з автобіографії А.Шкуро, незважаючи на те, що він був офіцером російських армій – царської, а потім Добровольчої (білої), у якій йому було надано звання генерала, усе ж таки не забув про своє українське походження. І власне українство (можливо, пробуджене на чужині) підштовхнуло його до вчинку, засвідченого другим документом.

У квітні 1941 р. після відновлення державної самостійності Хорватії Українське представництво в Загребі, очолюване тереновим провідником ОУН В.Войтанівським, отримало статус дипломатичної місії¹⁰. Основними напрямками роботи Представництва були опіка над українцями, формування самооборонних підрозділів в українських населених пунктах і підготовка до утворення культурної автономії українців.

На місцях постали органи самоврядування українського населення та загони самооборони. Одночасно за підтримки хорватської влади розпочалися заходи щодо створення добровольчого Українського легіону при хорватській армії. Спершу група загребських студентів-українців зголосилася до студентського відділу. До нього планувалося приєднати місцеві загони самооборони. Таким чином окреслювалася перспектива швидкого сформування українського полку, який передбачалося передислокувати на Батьківщину і включити до складу майбутньої армії незалежної України. Хорватський маршал С.Кватернік так висловився тоді стосовно будучини Хорватії і України: „Якщо не буде великої України, то нас (цебто Хорватію) сфашерують на шницлі!”¹¹.

Українське представництво мало у своєму розпорядженні близько 5 тисяч добровольців, з яких формувався полк, чи, як його ще називали, – Український легіон. Вояків одягли в хорватські військові однострої з українськими національними відзнаками. Полк одержав синьо-жовтий бойовий прапор, вояки склали присягу на вірність Україні.

Звістки про те, що в Хорватії формується український полк, який незабаром буде переміщений в Україну, дійшли до козаків генерала А.Шкуро. Незабаром у Загреб, до Українського представництва прибули представники козацької дивізії, підрозділи якої використовувалися для охоронної служби на дорогах і залізницях у Сербії. Через них командирів дивізії генералу А.Шкуро було передано відозву голови ОУН А.Мельника від 6 липня 1941 р., у якій всі націоналістичні, державницькі сили закликалися до об'єднання і боротьби за відновлення української державності. Саме тоді і з'явилися обидва документи. Виявляється, генерал А.Шкуро, якого паплюжено радянською історіографією, а російською емігрантською (білогвардійською) записувано у росіяни, залишався українцем, і коли настав час вибору він його зробив на користь України.

Рішення генерала А.Шкуро „ще раз послужити Батьківщині” підтримали й козаки. На жаль, нам не відомо, як у козацькому середовищі обговорювався заклик А.Мельника і як козаки прийшли до такого рішення, але в результаті було складено друкований нижче документ – своєрідний меморандум, підписаний генералом А.Шкуро та В.Войтанівським і надісланий голові ОУН.

Голові Проводу українських націоналістів
у місці постою

Я, Андрій Шкуро, генерал-поручник Кубанського козачого війська, зголошую готовість стати під прапори організованого українського націоналізму згідно з Вашим покликом з дня 6 липня 1941 р.

На це моє рішення вплинули оці обставини:

1. Часи, що їх тепер переживаємо, покладають на всіх українців обов'язок скупчення всіх творчих сил під одним проводом у боротьбі з відвічним ворогом Української Нації для виборення її суверенного державного життя в усіх її етнографічних границях. В цій боротьбі не може остати осторонь українське козацтво, як таке воно не може вести осібної якої-небудь акції.

2. Рішення козацької старшини на терені Сербії, що однозгідно заявило готовість повести козацтво визволяти Батьківщину з під московсько-жидо-комуністичного режиму.

3. Жахливе положення козацтва в Сербії, виставленого на страшні переслідування з боку сербів, мовляв, ми винуваті, що Москва (біла й червона) не є в силі дати їм поміч.

У виду цього козача старшина й козацтво доручили мені повести на терені Незалежної Держави Хорватії переговори в справі включення козацтва до активної боротьби з московським більшовизмом в складі української самостійної формації, а коли це неможливе, то в складі козачих частин в складі німецького або хорватського війська.

В усіх трьох випадках прохаємо, щоб під козацтвом з території бувшої Югославії розумілося усіх козаків: кубанських, чорноморських, донських, терських, астраханських і других без огляду на їх народність, виходячи з заложення, що всі вчислені козаки представляють у всіх своїх станицях на Рідних Землях один національний в державному розумінні склад і тому непобажаним було б виріжнювати й розділювати їх на українців, москалів та інших інородців. Це побажання виправдуємо обставиною, що за весь час свого перебування в Югославії не визнавало себе козацтво членами рускої нації, не визнавало компетенції руских правленій, а все й усюди признавало себе просто козаками.

В другому й третьому випадкові (участь у складі німецького чи хорватського війська) є нашим безумовним бажанням вжити нас в операціях тільки на українських етнографічних територіях.

Про все це договорився я з Вашим уповноваженим представником у Незалежній Державі Хорватії і, складаючи Вам оцим мою чолобитню, підтверджую своїм власноручним підписом.

Слава Україні!

Загреб, дня 19.VIII.1941.

Володимир Войтанівський,
Представник ОУН у Хорватії

Генерал поручник Андрій Шкуро,
генерал-поручник Куб[анського]
коз[ачого] війська

Німецькі чинники і в цьому випадку категорично виступили проти творення українських національних військових підрозділів і не дали своєї згоди на передислокацію українського полку з Хорватії в Україну, натомість для командування полком послали якогось Панькова, який, за свідченням учасника подій Є.Мацяха, з наказу німецького командування „повів його у карні експедиції проти комуністичних партизанів”¹². Згодом більшість вояків полку, що залишилися живими, були репресовані комуністичною владою Югославії. Так само зазнали репресій більшість членів ОУН, загинув В.Войтанівський з дружиною-хорваткою і сином, поручником українського полку.

Козацьку дивізію генерала А.Шкуро і далі використовували для охорони транспортних магістралей на території Югославії, а також у боротьбі проти комуністичних партизанських груп.

При кінці війни, у травні 1945 р., дивізія здалася в полон британцям, але ті, маючи таємні домовленості зі Сталінім, видали кубанців та інших козаків, що воювали на боці Німеччини чи її союзників, представникам СРСР. У червні того ж року А.Шкуро (разом з двома іншими генералами) за участь у антирадянській діяльності засуджено до смертної кари. Страчено його в СРСР 1947 року.

ПРИМІТКИ

¹ Внаслідок геополітичних змін після Першої світової війни на Півдні Європи 1918 року утворилася монархічна держава Королівство сербів, хорватів і словенців, з 1929 – королівство Югославія. У квітні 1941 р. країну окупували Німеччина та її союзники, тоді ж на території Хорватії, до якої згодом приєднано Боснію та Герцоговину, утворено незалежну хорватську державу в союзі з Німеччиною та Італією, що проіснувала до 1945 р.

² Ферії – канікули, відпустка.

³ Йдеться про російську військову нагороду – іменну холодну зброю – шаблю з нанесеним на руків'я хрестом ордена Св.Георгія. У виготовленні такої зброї використовували дорогоцінні метали.

⁴ Гонведи – загальна назва угорських збройних сил у XIX – XX ст. (до 1949 р.).

⁵ Перед орденом Володимира III ступеня йдуть 6 орденів (за зростанням) – Станіслава III ст., Анни III ст., Володимира IV ст., Георгія IV ст., Станіслава II ст., Анни II ст. Нагородження орденом Володимира III ст. давало право на отримання спадкоємного російського дворянства.

⁶ Просмик – перевал.

⁷ Пластуни – особовий склад спеціальних піхотних команд частин Чорноморського й Кубанського козачого війська у XIX – на поч. XX ст.

⁸ Продор – тут військова операція в запіллі ворога.

⁹ Машинопис документа власноручно підписаний генералом А.Шкуро. Найвність у тексті численних галицьких елементів можна пояснити, очевидно, тим, що А.Шкуро, не володіючи українською мовою в її літературній формі, попросив представника ОУН у Хорватії В.Войтанівського чи котрогось із його співробітників-галичан, допомогти йому мовно оформити документ.

¹⁰ Мацях Є. Українці в Хорватії // Організація українських націоналістів: 1929 – 1954. – [Б.м.], 1955. – С. 399.

¹¹ Там само. – С. 401.

¹² Там само. – С. 402.